

LJUBOMIR STEPANOV, STEVAN BUGARSKI

MĂNĂSTIREA BEZDIN

SCURTĂ PREZENTARE

**Uniunea Sârbilor din România
Timișoara, 2003**

NOTĂ DESPRE EDIȚIE

Tirajul cărții Mănăstirea Bezdin. Note monografice (Timișoara, 1999) este epuizat, iar interesul pentru Sfântul lăcaș al Bezdinului este în continuă creștere.

De aceea am conceput prezenta cărticică, accesibilă atât credincioșilor, care în număr tot mai mare și tot mai des vin la Bezdin, cât și elevilor sârbi, care cu binecuvântarea Preasfințitului Lukijan (Pantelic), episcop al Budei, administrator al Timișoarei, deja ani de-a rândul își petrec la Bezdin o parte din vacanța de vară.

Textul este redus ca volum, iar numărul notelor este cel minim, cu precizarea că este menționată o scurtă selecție din bibliografia utilizată. Pe toți cititorii care vor vrea să-și formeze o imagine mai completă despre mănăstirea Bezdin, despre sursele primare păstrate, precum și despre literatura de specialitate scrisă pe această temă, îi îndrumăm să consulte cartea menționată, cea din anul 1999.

Ea este până acum cea mai completă, dar mănăstirea Bezdin este în așteptarea unui studiu de specialitate. Modesta noastră străduință este îndreptată spre inventarierea și valorificarea surselor existente, și reprezintă o încercare de a se atrage atenția asupra necesității studierii multidisciplinare a acestui Sfânt lăcaș, important pentru întreaga Biserică Ortodoxă Sârbă, precum și asupra inerenței restaurării de specialitate a întregului complex, dar mai ales a bisericii mănăstirești.

Autorii

SÂRBII ȘI VALEA MUREȘULUI

Cele mai vechi urme cunoscute ale sârbilor în Valea Mureșului sunt trecerile lor, începând cu secolul al VI-lea, când, părăsindu-și țara de origine, au migrat spre Câmpia Panonică și spre Balcani.

Spre deosebire de alte popoare care au traversat Valea Mureșului în perioada marilor migrații, sârbii nu au fost un popor de războinici și de cuceritori, ci grupuri de agricultori și crescători de animale, care înaintau lent, cu tot ce aveau, inclusiv cirezile de animale. Bărbați, femei, bătrâni și copii, vânjoși și

neputincioși, se nășteau și se înmormântau din mers. Neavând o organizare socială stabilă, unii dintre ei se desprindeau din mișcarea principală și din diferite motive rămâneau în urmă sau, ajungând în imposibilitatea de a continua călătoria extenuantă care nu mai contenea, se așezau în grupuri mai mari ori mai mici, oriunde găseau pășuni disponibile. În zona Mureșului s-a așezat neamul de sârbi numit Bodrici.

După căderea Cnezatului lui Achtum în secolul al XI-lea și sârbii au avut de suferit. Probabil au fost și sârbi printre călugării mănăstirii ortodoxe din Cenad, cu hramul Sfântului Ioan, care au fost strămutați de noile autorități pentru a se introduce în mănăstire ritul apusean. Cenadul a devenit reședința noii episcopii catolice.

În secolul al XIV-lea misionarii franciscani făceau convertiri și în Episcopia Cenadului. Cu acest prilej a rămas notat despre sârbii din Lipova că sunt îndârjiți, și chiar după ce fuseseră trecuți la catolicism, "s-au reîntors la rătăcirile lor anterioare", devenind "mai răi decât au fost înainte".

Soarta sârbilor din zona Mureșului în evul mediu a fost condiționată și determinată de împrejurările politice europene. Respectiv, domnitorii maghiari le acordau și le confirmau periodic anumite drepturi, spre a-i câștiga pentru războaiele împotriva turcilor.

În secolul al XV-lea s-au încheiat și anumite tratate maghiaro-sârbe care au avut efecte și în Valea Mureșului.

Deja la început de secol despotului Stefan Lazarević, fiul cneazului Lazar (căzut în bătălia de la Kosovo), i-au fost cedate proprietăți întinse.

Moștenind demnitatea de despot, nepotul său Djuradj Branković a preluat și dreptul asupra domeniilor despotului Stefan, pe care ulterior le-a și extins, dobândind și orașul Șiria cu 110 sate și cătune.

Nobilimea maghiară nu privea cu ochi buni faptul că despoții sârbi aduceau populația sârbească pe domeniile proprii și se încuscreau cu înalta nobilime și chiar cu case domnitoare; din această cauză avea atitudine dușmănoasă față de despoții sârbi și căuta sa le diminueze puterea și influența.

Cu toate acestea, în zona Mureșului s-au ridicat în continuare din rândul sârbilor personalități purtând titlul de despot.

Printre aceștia se numără Zmaj Ognjeni Vuk, fiul lui Grgur Branković. După moartea lui, a revenit titlul de despot fiilor lui Stefan Branković: Djordje și respectiv Jovan. Djordje s-a retras curând și s-a călugărit sub numele de Maksim; chiar și după moartea fratelui (1502) el a refuzat să preia din nou atribuțiile de despot, astfel că toate posesiunile familiei Branković au revenit Curții Regale.

Maksim a avut ulterior un rol important în Țara Românească, fiind mitropolit al Ungro-Vlahiei pe vremea domnitorilor Radu cel Mare și respectiv Neagoe Basarab, și în Sirmiu ca întemeietor al mănăstirii Krušedol, apoi și a episcopiei care va deveni ulterior Mitropolia de Carloviț.

Între timp alți sârbi care s-au distins prin vitejie și au obținut merite slujind Curtea Regală au obținut demnitatea de despot.

Radič Božić a venit din Serbia în anul 1500. Fiind războinic iscusit, a participat la toate acțiunile militare de la începutul veacului al XVI-lea. Abia la 1527 s-a retras, din cauza bolii, pe moșiile sale - orașele Șoimoș și Lipova, unde i-a fost conferită demnitatea de despot.

La finele anului 1525 s-a așezat în aceste părți, cu familie și suită, renumitul Pavle Bakić, obținând, într-un timp relativ scurt, posesiuni, printre care și Cetatea Șoimoș de pe Mureș. Pavle Bakić a fost viteaz, înțelept și de nădejde. A primit sarcina de a aduce cât mai mulți sârbi din teritoriile aflate sub turci; desfășurând această activitate, a ocrotit interesele sârbilor colonizați. El a înființat un fel de serviciu de informații, trimițând iscoade în Turcia pentru a culege informații; prin activitatea respectivă a dobândit noi

aprecieri din partea Curții. Titlul de despot i s-a decernat în anul 1537, iar el a căzut, curând după aceea, ca un viteaz, în luptă cu turcii.

Alături de despoți, în Valea Mureșului au existat sârbi cu diferite titluri de noblețe.

Printre primii este amintit, în secolul al XV-lea, Dmtar, fratele lui Kraljević Marko, care a primit orașul Șiria cu un domeniu întins și a ajuns prefect al județului Zărand.

La mijlocul veacului al XV-lea au trecut în părțile acestea frații Stefan și Dmtar Jakšić cu 1200 de ostași. Prima lor proprietate a fost cetatea Nădlac, unde și-au ridicat un palat cu turn de apărare. În curând au primit și alte posesiuni, astfel că spre finele secolului această familie a ajuns să posede circa 80 de localități. Amândoi făceau parte din marea nobilime și erau apropiați Curții.

Dintre fii lui Stefan doar Marko a ajuns la maturitate; descendenții săi pe linia fiicelor sunt mult mai renumiți. Fiica sa Ana s-a măritat în Rusia, unde a devenit bunica după mamă a țarului Ivan al IV-lea, cel Groaznic. Fiica mai tânără, Jelena, s-a căsătorit cu despotul Jovan Branković, și din căsătoria lor s-a născut Jelena, viitoarea soție a domnitorului Moldovei Petru Rareș. Prin intermediul ei sângele nobilimii sârbe a pătruns în familiile domnitoare moldovene: fiica ei Roxanda s-a măritat cu domnitorul Alexandru Lăpușeanu, iar Despina - cu Petru Ciobanu, cu care a născut pe cel ce va domni ulterior sub numele de Petru Șchiopul și se va însura tot cu o sârboaică - fiica lui Nikola Crepović, nobil din Valea Mureșului.

Dintre fii lui Dmtar, au ajuns la maturitate Dmtar și Petar. Dmtar a moștenit vitejia tatălui și a fost vestit ca războinic.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea s-a așezat în aceste părți Miloš Belmužević; și el a primit domenii în județele Timiș, Bačka și Cenad, printre altele și Munarul.

În jurul anului 1540 Petar Ovcarević a fost proprietar la Șoimoș și unul din nobilii cei mai renumiți.

În proprietatea lui Dimitrije Ovcarević, alt fruntaș sârb din Banat, în jurul anului 1552 erau și localitățile: Variaș, Satu Mare, Sânpetru, Turnu, Felnac.

În jurul Lipovei un vast domeniu era în posesia lui Stefan Balentić, "căpitan suprem al sârbilor".

Tot pe la mijlocul secolului al XVI-lea de o reputație însemnată se bucura Nikola Crepović. În anul 1542 el a participat la întrunirea nobiliară de la Hodoș, când s-a hotărât ca doleanțele sârbilor din Valea Mureșului să fie înaintate regelui printr-un sol. Alături de Petar Petrović el a luptat în anul 1550 în calitate de comandant a 4.000 de sârbi; șase ani mai târziu a fost ales în Consiliul de Stat și a devenit ban de Severin.

Ca nobili mai sunt menționați și: Petar Božić, Radojica Radic, Petar Vracilić, Stefan Sabov (care ținea pe cheltuială proprie 200 de călăreți înarmați, hărțuindu-i pe turci), Jovan Dijak, Djordje Klinčić. Pavle Radić și Petar Rac îndeplineau diverse misiuni diplomatice la curțile domnitoare române, maghiare și turce.

Odată cu despoții, și populația sârbă a penetrat în ținu-turi mureșene. Norodul venea la început strămutat de nobili, mai târziu atât de bună voie, cât și în cazuri de forță majoră, cu ocazia războaielor sau ca urmare a înțelegerilor interstatale, dar și spontan, fără acorduri și avertizări prealabile.

Este însă regretabil faptul că familiile sârbe nobile au venit aici cu poporul, dar foarte repede s-au deznaționalizat; deja în a doua sau a treia generație nobilii fuseseră nu numai maghiarizați, ci și trecuți la catolicism.

Și poporul sârb, în noul mediu, se schimba, adaptându-se dureros și căutând modalități de existență, cu nădejdea că turcii vor fi învinși și ei se vor întoarce în vechea lor patrie. Agricultorii și păstorii pașnici și echilibrați de altădată s-au transformat în mercenari războinici, care pânneau orice ocazie de izbucnire a războaielor contra turcilor, pentru a i se alătura.

Între timp au participat și la alte confruntări militare.

La începutul secolului al XVI-lea, în anul 1514, au luat parte la războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja.

Imediat după aceea le-a apărut ocazia să participe la o largă mișcare antiotomană, de eliberare, condusă de Țarul Jovan Nenad.

Spre finele secolului al XVI-lea Valea Mureșului a fost cuprinsă din nou de o largă mișcare antiotomană de importanță majoră: răscoala împotriva turcilor, care a izbucnit în anul 1594.

În perioada respectivă domnitorul român Mihai Viteazul își pregătea deja campania împotriva turcilor, astfel că a colaborat și a menținut legătura cu conducătorii răscoalei.

Ca mercenari, sârbii au luptat și alături de maghiari, dar și împotriva lor, cu sașii și împotriva sașilor, alături de domnitorii români, dar și în comploturile urzite împotriva acestora, împotriva turcilor dar și de partea lor. Astfel, de exemplu, în anul 1605 au predat Lipova turcilor, iar ulterior au recucerit-o de la turci. Nu de puține ori - fie din dispoziția superiorilor, fie din necesitate sau chiar fără a fi necesar - jefuiau și comiteau acte de violență, și din această cauză aveau faimă rea.

Participarea la război le-a devenit sârbilor o profesie din care își câștigau existența, iar când în Ungaria nu erau războaie sau când nu erau mulțumiți de solda primită, își căutau de lucru în altă parte. Astfel au ajuns să participe și au fost remarcați ca factor important în renumita campanie a domnitorului român Mihai Viteazul pentru a se proclama concomitent domnitor în Țara Românească, Transilvania și Moldova.

Alături de Mihai Viteazul a luptat cu abnegație Baba Novak; urmându-l pe domnitorul român în nestatornica soartă a războiului, el și-a sfârșit zilele martirizat de nobilimea maghiară la Cluj în anul 1601.

Suferința sârbilor a fost cu atât mai cumplită, cu cât războaiele austriece contra turcilor nu au fost întotdeauna încununat de succes; când spre finele veacului al XVII-lea teatrul de război s-a apropiat periculos de aproape de Valea Mureșului, populația a avut de suferit oprimare dublă: din partea armatei turcești și din partea celei imperiale austriece.

În toila războiului austro-turc (1683-1699) sârbii din Serbia i s-au alăturat Austriei, dar norocul în război fusese de data aceasta de partea turcilor. În vremuri de restriște, când războiul era în plină desfășurare, pomenindu-se amenințați de răzbunarea iminentă din partea turcilor, odată cu armatele austriece care se retrăgeau a pornit și un mare număr de sârbi din Stara Srbija și Metohija, sub conducerea Patriarhului de Peć, Arsenije III (Carnojević). Pe drum li s-au alăturat și refugiații din alte regiuni. Împreună au venit până la Belgrad, iar de aici, în ultimul moment, când armatele turce se pregăteau să intre în Cetatea Belgradului, au trecut Dunărea. Unele izvoare istorice aproximează că numărau peste 50.000 de suflete. Cu acest prilej s-a întărit și numeric populația sârbă din Imperiul Austriac, implicit și cea din Valea Mureșului.

Întrucât era stare de război, Curtea a dorit să se folosească de sârbi în lupta contra turcilor. Contând pe loialitatea lor în continuare, împăratul Leopold I le-a acordat vestitele Privilegii Ilire.

Prin Diploma din 21 august 1690 s-au pus bazele autonomiei Bisericii Ortodoxe Sârbe din Ungaria, sub conducerea însăși a Patriarhului; prin următoarea, din 20 august 1691, s-a recunoscut sârbilor dreptul la conducere teocrată: Patriarhului, pe lângă competențele bisericești strict canonice, i s-a acordat dreptul să numească ofițeri în Miliția populară și să confirme statutele breslelor; popoului i s-a recunoscut dreptul de a-și alege singur autoritățile locale; în fine, prin diploma din 4 martie 1695 sârbii au fost scutiți de plata zeciuiei către Biserica Catolică.

Și totuși, noul mediu nu a fost ospitalier față de noii veniți.

Încă multă vreme situația imigranților a rămas foarte grea, deoarece autoritățile locale și nobilimea maghiară nu au respectat privilegiile pe care sârbii le obținuseră de la Curtea Imperială. Au fost cazuri când unii dintre cei veniți s-au întors pe teritoriul rămas sub turci. În anul 1694 a avut loc întrunirea generală a ofițerilor, la care a fost solicitat ca sârbilor să li se acorde un teritoriu, statutul lor să fie reglementat legal și recunoscut ca atare.

Iar când războiul s-a terminat în fine, prin tratatul de pace de la Karlovac (1699) Banatul a revenit Turciei. Sârbilor dezamăgiți, sperați și aflați în suferință, nu le-a rămas altceva de făcut, decât să ducă greul în continuare și să-și dovedească devotamentul în reprimarea Răscoalei lui Rakoczi (1703-1711), în noul război austro-turc (1714-1718) etc.

Nu după multă vreme grănicerii de pe Mureș au devenit foarte nemulțumiți: poverilor de ordin existențial li s-au adăugat încercările de a fi trecuți la uniație, precum și temerile că vor fi demobilizați ca urmare a modificării granițelor statale.

În acea perioadă a fost urzită o răscoală împotriva împăratului; inițiatorii au fost maghiarii din Țara Crișurilor, dar ea a început să prindă rădăcini și în Valea Mureșului. În toamna anului 1734 reprezentanții nemulțumiților din Crișana au încercat să intre în legătură cu sârbii de pe Mureș prin intermediul căpitanului Pera Segedinac, din Pecka. Răsculații, biruiți cu ocazia atacului asupra orașului Gyula, au trimis soli care să solicite ajutor de la sârbii grăniceri de pe Mureș; doi dintre aceștia au căzut în capcană și s-au trădat. Evenimentele în continuare s-au desfășurat vertiginos: autoritățile militare imperiale îl arestează pe căpitanul Pera, apoi pe fiul acestuia Mihajlo, pe căpitanul de Nădlac Jovan Štrba, cu rănilor nevindecate primite în luptele cu curuții, chiar și pe maiorul Djurka Šević, bătrân și bolnav.

Djurka Šević a murit în timpul anchetei; ceilalți au primit pedepse ușoare, cu excepția căpitanului Pera. Pentru el pedeapsa a fost aspră și de o cruzime ieșită din comun: degradare militară, frângere pe roată, strivirea capului cu toporul, sfâșierea trupului și expunerea bucăților de trup la Pecica și în alte localități. Sentința a fost executată la 23 martie 1736. Căpitanul Pera avea 80 de ani.

Când au imigrat în Monarhia Habsburgică, sârbii au socotit că participând la războaie alături de imperiali vor elibera curând Serbia și se vor întoarce la vetrele lor. Cu cât timpul a înaintat, devenea tot mai clar că ei vor trebui să rămână încă multă vreme pe teritoriul Imperiului străin, fiind considerați străini, subestimați și defăimați ca atare. În pofida declarațiilor solemne și privilegiilor aulice sârbii au fost prizonieri și jigniți, supuși la impozite și dări, la robote și transporturi în folosul nobililor, chiar și la zeciuiala în folosul Bisericii Catolice. În ceea ce îi privea, sârbii făceau demersuri și eforturi pentru a fi exceptați de sub jurisdicția autorităților județene, urmând să trăiască sub conducătorii proprii, după obiceiurile proprii, fiind subordonați doar împăratului, pentru care să meargă la război, când va fi nevoie.

Politica inițială a Curții a fost să dezbine populația sârbă, făcând deosebire între cei care se așezaseră sub Patriarhul Arsenije după 1690, care obținuseră Privilegiile Ilire, și sârbii care fuseseră dinainte pe teritoriul Imperiului, pe care doreau să-i țină într-un sistem de organizare administrativ și bisericesc aparte. A fost nevoie de multă străduință, sacrificiu și tact, pentru ca aceste intenții să fie zădărnice și să se realizeze unitatea sârbilor din Imperiu.

Pentru administrația statală a apărut suplimentar problema cum și unde să așeze populația sârbă nou venită astfel, încât aceasta să nu reprezinte un întreg etnic, teritorial, militar sau politic. Soluția s-a aflat în distribuirea sârbilor pe o fâșie îngustă și alungită de-a lungul granițelor statale.

Pregătirile pentru înființarea graniței militare pe Mureș au început din primele zile ale secolului al XVIII-lea. Deja în anul 1701 Jovan Tekelija a fost numit comandant suprem al Cetății Aradului; el va deveni comandant suprem al Graniței militare de pe Mureș, la înființarea oficială a acesteia în 1703.

În lipsa unor date statistice ferme este greu de a stabili care a fost raportul numeric dintre cele două populații sârbe: cea existentă dinaintea anului 1690 și cea așezată cu ocazia migrației respective. Unele indicii indirecte ne duc la concluzia că cel puțin în Arad și împrejurimile acestuia populația grănicerească nou așezată a covârșit cu mult pe cea existentă dinainte (de aceea partea Aradului menționată pe hărțile vechi drept Orașul lui Tekelija a fost centrul sârbilor arădeni, și a rămas ca atare chiar și în urma separării ierarhice cu românii, iar localitățile mureșene, după migrarea grănicerilor la mijlocul secolului al XVIII-lea au rămas cu populație sârbă puțin numeroasă).

Curând însă, în urma păcii de la Požarevac din anul 1718 granițele au fost din nou strămutate, astfel că granița de pe Mureș a rămas fără o justificare reală și s-a trecut la demilitarizarea ei, fapt dispus și oficial prin Decretul imperial din anul 1741.

Grănicerii au devenit extrem de îngrijorați, tulburați și mâhniți. De la venire ei fuseseră mereu în războaie, dovedindu-și vitejia și atașamentul, iar acum se dorea ca ei să fie îndepărtați, ca nefiind necesari. Li s-a propus, ce-i drept, posibilitatea transmutării în Banat pe Tisa și Dunăre, dar lor le venea greu să-și vândă la prețuri derizorii gospodăriile, ca apoi cu bătrânii și copiii să pornească din nou în necunoscut, unde nu aveau nici casă nici vatră și nici nu se știa din ce și cum se va trăi.

În deruta generală au început să se organizeze adunări populare în diverse localități împotriva demilitarizării; o astfel de adunare a avut loc la Nădlac în 10 noiembrie 1750. Curtea, însă, nu a cedat. Grănicerilor, care nici într-un chip nu au vrut să lase din mâini arma și să apuce sapa nu le-a rămas altceva de făcut, decât să se strămute. Astfel, de voie și mai ales de nevoie, în vara anului 1751 câteva mii de familii grănicerești au coborât de pe Mureș spre Banat, cu temerile justificate pentru viitor.

În rândul sârbilor au intervenit atunci noi convulsii și neînțelegeri, respectiv între cei care își părăseau vetrele pentru a continua activitatea de grăniceri în altă parte, și cei care s-au împăcat cu soarta și au rămas pe loc, urmând să devină agricultori.

Astfel s-a derulat sfârșitul dureros al Graniței Mureșene, sârbii simțind din nou ingratitudea Curții Vieneze și povara statutului lor insuficient definit; acesta nu fusese și sfârșitul chinurilor poporului: noi neînțelegeri, noi migrații și noi incertitudini planau asupra națiunii.

Încă mai de mult sârbii au considerat că necazurile lor provin din faptul că au imigrat în Austria catolică și nu - să zicem - în Rusia pravoslavnică.

Folosindu-se de situația nou creată, la mijlocul secolului al XVIII-lea, sârbii deveniți între timp ofițeri în armata rusă - Gavriilo Perić, Dimitrije Perić și Petar Tekelija - cutreierau Banatul și Valea Mureșului în vederea recrutării oamenilor pentru Batalionul sârb de husari din Rusia. Acțiunea a fost continuată de reprezentanța diplomatică rusă de la Viena, care a reușit să atragă câțiva ofițeri de vază, printre care Jovan Šević, Rajko Preradović, Jovan Horvat și Jovan Čarnojević.

Fiind cel mai abil și cel mai întreprinzător, locotenent-colonelul fostei Miliții de pe Mureș, Jovan Horvat, a dobândit curând un fel de primat neoficial, racolând adepți pentru Rusia printre cei rămași în Valea Mureșului, dar și printre grănicerii strămutați în Banat; el a fost primul care a reușit să emigreze, ce-i drept clandestin, cu un grup de sârbi în Rusia, unde cu aprobarea Curții imperiale ruse a înființat regiunea Novaja Srbija.

Mișcarea pentru emigrare lua avânt. Deși la timpul respectiv nu doriseră să părăsească Granița, de data aceasta numeroși sârbi, din nou amăgiți de speranță, vindeau la repezeală tot ce aveau și așteptau

momentul prielnic pentru a porni spre Rusia. În toamna anului 1752 un nou grup de circa 800 de soldați și ofițeri a trecut în Rusia cu Jovan Šević și Rajko Preradović. Ei s-au constituit într-o regiune aparte, denumită Slavjanoserbija.

Date exacte cu privire la numărul sârbilor strămutați nu s-au păstrat, iar cifrele citate de diferite izvoare se situează într-un evantai prea larg pentru a putea fi citate fără rezerve serioase. Fapt este că procesul de emigrare a fost nu numai amplu, ci și de durată, cu mențiunea că a afectat și alte zone, nu doar Valea Mureșului. În anul 1757 în Novaja Serbia au mai sosit încă aproximativ 800 de oameni, iar ultimele sosiri în așezările sârbe din Rusia s-au înregistrat în anii 1804 și 1815.

Noii veniți și-au organizat imediat așezările proprii, denumindu-le după localitățile de origine: Canad, Nadlak, Semlak, Pečka, Glogovac, Mandorlak, Pavliš etc. După un deceniu, însă, ambele provincii autonome fondate de sârbi au fost desființate, respectiv înglobate în sistemul administrativ regulat. Asemenea ținuturilor, și sârbii au fost tratat asimilați. Ceea ce trebuia să le fie gir pentru supraviețuire - originea slavă comună și aceeași religie - a grăbit procesul de asimilare. În secolul al XX-lea urmele sârbești se mai întrezăreau foarte palid în memoria puștinilor vârstnici și ceva mai pronunțat în folclor, în onomastică, precum și în macro și microtoponimia, care mai amintesc irezistibil de pitoreasca Vale a Mureșului.

Astfel s-a amuzat Fortuna cu cei care au emigrat în Rusia.

Despre elementul sârb slăbit, rămas în Valea Mureșului, datele statistice sunt, de asemenea, precare. În anul 1864, când s-a demarat separarea ierarhică în Mitropolia de Karlovac, și a venit la rând împărțirea comunelor bisericești între Eparhia Aradului, care a revenit Mitropoliei românești a Ardealului, și Eparhia Timișoarei, care a rămas în cadrul Mitropoliei sârbe de la Karlovac, comune bisericești integral sârbe existau la Arad și la Satu Mare (jud. Timiș), toate celelalte comunități sârbe fiind în comuniune cu cele române. Cu ocazia separării dintre sârbi și români, a rezultat că doar la Cenad sârbii erau în majoritate, deci le-a rămas biserica, iar în toate celelalte cazuri au fost numeric inferiori și au beneficiat doar de compensații de avere, ei construindu-și ulterior biserici proprii.

Cine știe dacă vreodată se va putea stabili cu exactitate câți sârbi au imigrat și câți au emigrat din Valea Mureșului. Datele ar putea fi interesante, dar esențialul se poate rezuma astfel: Valea Mureșului și-a deschis larg pieptul pentru sârbii care erau în suferință în zilele grele ale istoriei lor; datorită unui concurs de împrejurări, pentru unii din ei a devenit a doua patrie, în care au trăit secole de-a rândul și mai trăiesc și astăzi.

Dacă ar fi să tragem o linie, să însumăm și să scădem, am ajunge la o concluzie calitativă incontestabilă: numeroși sârbi care au emigrat din Valea Mureșului cu speranța într-o viață mai bună, și-au pierdut identitatea și s-au contopit cu populațiile înconjurătoare, iar cei care au rămas pe loc, deși puțin numeroși, cu toate greutățile și condițiile de trai improprii, au beneficiat de o oarecare acalmie și s-au menținut până în zilele noastre.

O scădere demografică vertiginoasă și continuă pe o perioadă de circa două secole se conturează și mai pronunțat prin compararea numărului sârbilor față de totalul populației în mijlocul căreia trăiesc; pentru Valea Mureșului media prezenței sârbilor în cele 15 localități unde mai au o comunitate (Arad, Arad-Gai, Cenad, Felnac, Gelu, Mănăștur, Munar, Nădlac, Pecica, Saravale, Satu Mare (Timiș), Sânnicolau Mare, Sânpetru Mare, Turnu, Variaș) se situează în jurul valorii de 2%; totuși, în zonă există 15 biserici ortodoxe sârbe și mănăstirea sârbă Bezdin, iar localnicii mențin o legătură continuă cu comunitatea generală a sârbilor din România.

MĂNĂSTIREA BEZDIN

Denumiri:

1728 - *Kloster Munara*; 1735 - *Munarercalugerkloster*; 1742 - *Besdin*; 1747 - *Pesdin*; 1753 - *Peszdin*; din secolul al XIX -lea - *Bezdin*.

Denumirea în limba sârbă din 1539 și până în prezent: Bezdin¹.

Hramul: *Intrarea în biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.*

Cea mai veche atestare documentară a mănăstirii Bezdin este o însemnare de pe o *Psaltere* mănăstirească²:

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Să se știe când a început să se făurească mănăstirea Bezdin: de la facerea lumii anul 7048, de la nașterea lui Hristos 1539, și i se stabili hramul Vovidenia Născătoarei de Dumnezeu, prin grija lui Joasaf Milutinović, arhimandrit, și cu ajutorul întregii obști și al creștinilor, pe când eram econom eu Leontije Bogojević, ieromonah.

Deci, în pofida tradiției orale larg răspândite că mănăstirea Bezdin ar fi ctitoria familiei nobiliare Jakšić (care, într-adevăr, avea în posesiune Munarul începând cu anul 1529), prin acel înscris este precizat că mănăstirea a fost construită de "obște și creștini". În legătură cu aceasta trebuie menționat că bătrânul Marko Jakšić murise deja (1537), iar urmașii lui în linie directă și colaterală, fiind copii din căsătorii mixte ale Jakšićilor cu soții de alte confesiuni, înclinau mai mult spre catolicism și spre reforma religioasă husită, decât spre ortodoxie; totuși, dat fiind că mănăstirea se edifica pe proprietățile acestora, este cu cale să presupunem că s-a făcut cu știrea și aprobarea lor. Este posibil ca ei să fi donat terenul necesar, dar nu este exclus nici faptul ca monahii, ajutați de credincioși, să-l fi răscumpărat, ținând cont mai ales de faptul că datorită năvălirii turcilor pământurile nu erau scumpe. În concluzie, familia Jakšić trebuie inclusă între ctitori, dacă nu separat, atunci împreună cu ceilalți creștini, despre a căror ajutor pomenește autorul însemnării, ieromonahul Leontije.

Existența arhimandritului, a economului și a obștii, sunt mărturii indubitabile despre existența unei comunități monahale organizate dinainte de anul 1539, dar planează incertitudinea asupra faptului dacă ea a existat într-o mănăstire din zonă sau a venit din altă parte. Unele cercetări incomplete au confirmat existența unui strat arheologic din secolul XV în fundațiile bisericii mănăstirii Bezdin. Este posibil ca prin această descoperire vechimea comunității monahale de la Bezdin să coboare spre secole mai timpurii. De fapt, existența unor mănăstiri ortodoxe pe Mureș în apropiere de Morisena (actualul Cenad) este confirmată încă din secolul al X-lea; în secolul al XIII-lea este amintită mănăstirea Issou pe malul stâng al Mureșului, în dreptul localității Pecica; în mare, poziția ar fi foarte apropiată de mănăstirea Bezdin actuală; totuși, până în prezent nu a fost demonstrată o legătură directă a comunității monahale bezdiniene din secolul al XVI-lea cu alte comunități monahale anterioare.

Fapt este că majoritatea edificiilor mănăstirii Bezdin provin din vremuri mai recente.

Neregularitățile în dispunerea clădirilor existente, precum și modalitățile de îmbinare a diferitelor laturi zidite, conduc la concluzia existenței mai multor etape de construire și adăugire: biserica este parcă înghesuită de zidul vestic al curții și de capătul final al conacului sudic; conacul dinspre est întrerupe linia dreaptă nu numai a clădirilor secundare dinspre nord, ci și aspectul dreptunghiular al fațadei principale, sudice; terasamentul curții (cca. 2 m mai sus față de mlaștina care începe brusc de la zidul mănăstirii) este o mărturie despre înălțarea artificială a nivelului cu pământ adus, etc.

Istoricii de artă au identificat în biserică un strat de pictură murală despre care afirmă că provine de la finele secolului al XVI-lea. Afirmarea poate fi susținută și printr-o mențiune existentă în Inventarul mănăstirii pe anul 1859:

Zidurile interioare ale bisericii au fost pictate în anul 1592 cu pictură veche sârbească.

Aceste fresce inițiale au fost complet repictate de o echipă de zugravi în secolul al XVIII-lea; cu această ocazie s-a respectat doar în parte distribuția vechiului strat, s-au făcut modificări substanțiale și s-au adăugat detalii în spiritul iconografiei contemporane.

Alte mărturii despre mănăstire din secolul al XVI-lea nu s-au păstrat. Toate aparențele converg spre concluzia că nu a fost distrusă sau pustiită în perioada ocupației turcești, deoarece în acea vreme Patriarhia Sârbă din Peć își exercita atribuțiile, iar Timișoara era sediul episcopului ortodox.

Când Austria a izgonit turcii și a ocupat Banatul în anul 1718, mănăstirea Bezdin nu numai că a existat, dar s-a și împotrivit insistent încercărilor noii administrații de a-i contesta dreptul de proprietate asupra domeniului, respectiv insistențelor de a așeza pe pământul mănăstirii coloniști germani. Instituția Erariului de Stat s-a proclamat proprietar exclusiv al întregului Banat, iar Bezdinul, prin intermediul stareșului Timotej, a argumentat dreptul său de proprietate asupra pământurilor dobândite anterior.

Clădirile mănăstirești ca atare au intrat în sec. al XVIII-lea unele ruinate iar altele degradate, și necesitau reparații. Din nou era necesar ajutorul “obștii și creștinilor”.

În mod deosebit au răspuns cu donații importante colonelul Miliției Mureșene Jovan Popović Tekelija și fratele său, maiorul Ostoja Tekelija; drept recunoștință, ei sunt considerați de atunci ca fiind “primii ctitori”. Un document din anul 1728 se referă la aprobarea pe care a primit-o mănăstirea de la Administrația domeniilor pentru tăierea lemnului în pădure; este un indiciu indirect că au fost întreprinse lucrări de construcții.

Donatorii și credincioșii au considerat drept o onoare de a fi înmormântați în curtea bisericii; din acea perioadă s-au păstrat pe partea exterioară a zidului altarului pietrele funerare cu inscripții ale lui Miloš Jovanović Modošanin (din 1735), Jovan Grubetić și a membrilor familiei sale (din 1738), Stojko Grujić Komleušanin (din anul 1760).

Conform afirmației specialiștilor arhitecți și contrar părerilor existente până acum, turnul înalt a fost adăugat la vechea biserică a mănăstirii Bezdin înainte de anul 1741. Pe desenul aflat la Hoffkammerarchiv de la Viena se vede că turnul are un pridvor deschis la parter, trei etaje și o “căciulă” decorativă la vârf. Faptul că unele modificări de adaptare au cuprins și vechea biserică se vede prin aceea că deasupra cupolei tradiționale a fost realizată o “căciulă” decorativă înaltă, îmbrăcată în tablă³.

În secolul al XVIII-lea Bezdinul a trăit unul din evenimentele sale cruciale.

În anul 1737 obștea călugărilor de la mănăstirea Vinča (Serbia) a fost obligată, din cauza invaziei turcești, să pornească în pribegie. După peregrinările prin Banat, egumenul vinčan Teodosije (Veselinović) a primit aprobarea episcopului Timișoarei Nikola (Dimitrijević) de a se așeza cu obștea în mănăstirea Bezdin.

Pribegind, călugării de la Vinča purtau tot ce au putut salva din mănăstirea lor: vase de cult, candelă, prapuri, odăjdii, cărți, stampila, o birjă nouă, trei cai cu harnașament, unul pentru călărit cu șea, trei pistoale, chiar și un clopot. Ca odoare deosebite au purtat ușile împărătești și icoana făcătoare de minuni a Născătoarei de Dumnezeu. Cu venirea lor, toate acestea au revenit mănăstirii Bezdin. Cele două comunități monahale s-au unit în anul 1740 și l-au acceptat pe Teodosije ca stareș.

Egumenul Teodosije (Veselinović) a fost înțelept și consecvent în refacerea economiei mănăstirești.

Mai întâi a convins Administrația bănățeană să restituie mănăstirii terenurile pe care aceasta le-a folosit până în 1737 (nu și pe cele care țineau de cătunul mănăstiresc). Deja în anul 1740 s-a efectuat remăsurarea hotarului; imediat după aceasta au fost puse borne de piatră care au marcat limitele domeniului funciar al mănăstirii⁴. Dar procedura oficială complicată, după rânduiala strictă a administrației austriece, a fost de durată, cazul fiind de competența diferitelor autorități, astfel încât mănăstirea a redobândit terenurile abia la finele anului 1741, și atunci nu în proprietate, ci doar în folosință. Perseverența egumen s-a adresat direct împărătesei Maria Terezia, a fost primit de ea în audiență, și în fine, în anul 1748 a obținut diploma imperială prin care “din locul cel mai înalt” se confirmă mănăstirii Bezdin dreptul de proprietate asupra domeniului funciar.

Egumenul Teodosije a introdus un Registru de însemnări în care nota tot ce considera că este important pentru viața mănăstirii. Mai târziu a stabilit și un Protocol despre ascultările obștii, unde scria ce sarcini primea fiecare călugăr⁵.

Din nou au apărut donatori de bani, de obiecte și chiar de terenuri; astfel, mănăstirea a primit două vii: în 1741 - la Păuliș de la căpitanul Miliției Mureșene Vojin Mijatović, respectiv la Șiria de la Petar Vlahović. Pentru trebuințele monahilor s-a început zidirea chiliilor și a sufrageriei; lucrările au început în anul 1746.

Cât de devotat a fost Teodosije față de mănăstirea sa, stă mărturie și un fapt neobișnuit, și anume: el s-a îndârjit să depună plângere și să-l acționeze în instanță pe superiorul său, patriarhul de Karlovac Arsenije al IV-lea (Jovanović Šakabenta), pentru că acesta a deposedat Bezdinul de o parte din odoarele

provenite de la Vinča. Problema în cauză a ajuns până la Viena și a fost rezolvată în favoarea mănăstirii Bezdin; după cinci ani de stăruință obiectele în cauză au fost retrocedate mănăstirii în anul 1748.

La moartea lui Teodosije în anul 1750 mănăstirea Bezdin era în plin proces de refacere, edificare și înfrumusețare.

În protocolul mănăstiresc cu donatorii, sub data de 28 iunie 1753, pictorul arădean Stefan Tenecki a notat manu propria:

Mă angajez eu subsemnatul față de mănăstirea Sfintei Vovidenii a Bezdinului ca prin arta mea, cu vopseaua și sume proprii, întreaga tâmplă a altarului, atât formele sculptate să le auresc, cât și partea de tâmplărie să o marmorez; doar pe timpul șederii mele la mănăstire pentru săvârșirea acestor lucrări să am competență la mâncare și băutură, și după aceea numele meu și celelalte nume pe care le voi da să fie de veșnică pomenire.

Stefan Teneckij, iconopiseț arădean.

Ceva mai jos o altă mână a confirmat:

Domnul Stefan Teneckij, moalăr din Arad, a zugrăvit tâmpla drept milostenie.

În anul 1755 locuitorul din Buda Stefan Dragosavljević a suportat cheltuiala realizării din marmură a Sfintei trapeze și a jertfelnicului; totodată a înlocuit și podeaua bisericii cu una din marmură. Au fost și contribuții pentru ridicarea turnului, a chiliilor și chiar a bisericii noi.

Între timp Bezdinul căuta continuu colaborarea unor artiști contemporani renumiți: în anul 1872 s-a achitat pictorului Franz Wagner 234 for. pentru aurirea iconostasului iar pictorului Stefan (probabil tot Tenecki) - 151 for. pentru icoana de la proscomidie.

Aspectul mănăstirii din 1762 este reprezentat pe gravura vienezului Johann Christoph Winkler; locul central este ocupat de icoana din Bezdin a Născătoarei de Dumnezeu cu Pruncul, înconjurată cu scene din viața sa, iar în soclu, în medalion, este redată mănăstirea văzută în perspectivă dinspre sud cu textul "Mănăstirea Bezdin". În colțul din dreapta jos gravorul s-a semnat: Jo. Christoph Winkler, Sc. Viena⁶.

Urmașul lui Teodosije la conducerea mănăstirii Bezdin Dionisije (Živojnović) s-a arătat de asemenea a fi un monah devotat și un întreprinzător harnic. Pe aproximativ 1600 ha pământ mănăstiresc a înființat și organizat exemplar o fermă agricolă pe care, în afară de fabricarea țuicii din fructe și cereale, a produs și bere.

Datorită activității economice eficiente, Bezdinul a clădit în anul 1775 conacul dinspre răsărit cu capelă și două săli de mese. Deși biserica era deja din "material bun", în anul următor s-a întocmit planul și devizul pentru construirea unei biserici noi. La această intenție s-a renunțat degrabă, dar în anul 1781 biserica existentă a fost temeinic reparată; despre acest fapt vorbește înscrisul de pe o placă de marmură, așezată deasupra ușii vestice:

În timpul domniei lui Iosif al II-lea, împărat roman, rege ungar etc, în slujba Dumnezeului unic slăvit în Sfânta Treime, hramul acesta al Vovideniei Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, de confesiune pravoslavnică grecească neunită, a fost renovat de mănăstirea aceasta Bezdin, cu blagoslovirea Excelenței Sale Domnul Mojsej Putnik, episcop al Timișoarei, consilier secret al Înălțimii Sale Chesaro-Crăiești și Apostolice, prin stăruința arhimandritului aceluiași lăcaș, domnul Pavle Avakumović, arhiepiscopia de Karlovac fiind în stare de văduvie, în anul 1781.

Cu această ocazie Aron Mihajlović din Sânpetru Mare a dat pe cheltuială proprie să se facă ușciori din marmură la ambele uși ale bisericii. Poate că tocmai atunci s-a realizat și al treilea nivel al picturii murale⁷: scene biblice, din penelul lui Mihail Bokorović din Pecica, pe parapetul galeriei corului, și parțial pe pereții laterali, unde pictura existentă fusese degradată ca urmare a lucrărilor de lărgire a ferestrelor.

În același an, cu ocazia vânzării domeniilor camerale, monahii de la Bezdin au răscumpărat prediile Munar și Bezdin cu 9.009 forinți.

În ultimul deceniu al sec. al. XVIII-lea au reînceput lucrările de refacere și împodobire a Sfântului lăcaș. Pe o chitanță din 1793 sculptorul Avksentije Marković din Novi Sad a semnat pentru 100 forinți, primiți drept "avans pentru lucrarea convenită". În anul 1800 el a terminat stranele noi, scaunul arhieresc și tronul Născătoarei de Dumnezeu, dar încă nu este lămurit dacă lucrările menționate fuseseră obiectul acotului citat sau sculptorul a executat și altele.

În data de 20 decembrie 1800 obștea mănăstiri a încheiat un contract cu pictorul academic Jakov Orfelin, pentru "aurirea și pictarea stranelor și tronurilor". Contractul stabilește condițiile de realizare și stipulează în mod expres următoarele: "culorii și 14 icoane rămân la latitudinea Domnului nostru și a obștii", ceea ce evidențiază faptul că artistul a lucrat după anumite modele, pe care le propunea sau doar le alegea, dar în orice caz ele erau aprobate de episcopul Timișoarei.

Anterior, în ziua de 7 decembrie 1800 s-a încheiat un nou contract cu Avksentije Marković pentru realizarea tâmplii și a scaunelor din naos, în același stil cu stranele și tronurile - "să le făurească la fel ca și stranele" - dar cu precizarea: "după planul întocmit pentru aceasta și anexat... cu dispunere simetrică, din material bun" - din lemn de brad pentru construcții (schelet) și lemn de tei pentru sculptură.

De bună seamă s-a avut în vedere ca Jakov Orfelin, îndată ce va termina lucrările contractate pentru strane și tronuri, să preia imediat pictarea iconostasului. Într-adevăr, artistul a realizat pictura tâmplii în cursul anului 1802, lăsând o inscripție ușor vizibilă pe icoană *Ochiul neadormit*, deasupra ușilor împărătești:

S-a pictat de Jakov Orfelin, pictor academic în luna noiembrie, ziua 19-a, anul 1802.

Conținutul tematic și compoziția iconostasului realizat de Orfelin la Bezdin sunt legate accentuat de persoana Maicii Domnului și de evenimentele din viața sa.

Din păcate nu se cunoaște ce s-a întâmplat cu iconostasul precedent din penelul lui Stefan Tenecki.

*

Până în secolul al XIX-lea mănăstirea a avut cel puțin trei clopote, din care un clopot mic, adus în 1740 de la mănăstirea Vinča. La începutul secolului s-au turnat din nou clopotele, care, probabil, au fisurat: În anul 1804 s-a returnat clopotul de 269,5 kg, iar în anul următor cel de 162 kg.

Clopotul mare, nou, de 602,5 kg a fost cumpărat în anul 1820.

Clopotul vechi din Vinča are greutatea de 29 kg și are inscripția despre originea sa:

Acest clopot este al mănăstirii Vinča, cu hramul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, din Cnezatul Serbiei.

În ce măsură și-a păstrat clopotul forma și sunetul inițial este greu de spus; pe același clopot se află și următoarea inscripție:

Turnat de Egartner Ignatz la Timișoara în 1841,

dovada faptului că acest clopot a fost returnat, dar cu această ocazie a fost preluată și inscripția inițială.

În anul 1822 s-a întocmit planul, contractul și devizul pentru zidirea chiliilor. Volumul acestor lucrări îl putem aproxima indirect după datele reținute într-un contract prin care în anul următor pictorul Sava Petrović a fost angajat să vopsească lemnăria: ușile (17 noi și 31 vechi), obloanele (17 noi și 31 vechi), scândurile de la geamuri (21) și soclurile din fier (19), precum și să picteze trei mari icoane murale.

În confruntarea răsculaților și a trupelor imperiale din timpul evenimentelor anilor 1848-1849 mănăstirea Bezdin a fost ocupată de armata lui Kossuth și a servit drept bază de aprovizionare; s-a tăiat pădurea mănăstirii pentru a se folosi lemnul la construirea fortăreței de la Arad.

De două ori la Bezdin a lucrat și sculptorul arădean Lazar Janić: în 1862 a realizat scaune noi în biserică și a reparat stranele, crucea de pe Sfânta trapeză și două sfeșnice; în 1880 a reparat din nou stranele și chiar iconostasul, unde trebuia "ca ornamentele vechi să le pună la locul lor, iar cele care lipsesc să le confecționeze".

În anul 1887 pictorul din Arad Frank Gostincsar a pictat capela mănăstirii. Pare ciudat că lucrarea fusese încredințată tocmai acestui pictor, în pofida faptului că pe tot parcursul secolului al XIX-lea mănăstirea apelase la serviciile unor artiști sârbi renumiți, cărora li se încredințau și unele lucrări secundare⁸: lui Arsenije Teodorović i-au fost comandate în anul 1804 icoanele pentru ripide și pentru cruce (obiecte sculptate de Avksentije Marković); Sava Petrović a vopsit lemnăria de la conace și a realizat trei icoane murale în 1823; în 1829 a pictat Răstignirea și Portretul episcopului Josif Putnik, în 1832 a pictat epitaful; în 1835 a realizat Portretul episcopului Maksim Manuilović și a refăcut 26 de icoane praznicare; în 1849 a realizat o copie după Portretul patriarhului Josif Rajačić; Ljubomir Aleksandrović a pictat Portretul patriarhului Josif Rajačić (1865) și icoanele Sfântul Sava și Sfântul Nicolae (1870).

În anul 1888 șindrila de pe acoperișul bisericii a fost înlocuită cu tablă, iar turnul și cupola au fost acoperite cu tablă de cupru.

În anul 1891 au fost pavate cu dale de marmură coridoarele conacului dinspre sud.

Aceasta a marcat finalizarea lucrărilor edilitare la Bezdin. Mănăstirea a primit forma sa finală, care până în zilele noastre a suferit doar modificări minime.

Economia mănăstirii a fost afectată serios de reforma agrară din anul 1921: din întregul domeniu funciar, alcătuit din 2381 jugăre (1203 jugăre teren arabil, 15 jugăre grădini, 276 jugăre baltă, 17 jugăre vie, 68 jugăre pășune, 802 jugăre pădure) mănăstirii i-au fost lăsate doar 67 jugăre (30 jugăre teren arabil, 15 jugăre grădini, 17 jugăre vie și 5 jugăre pădure).

Totuși, călugării ajută comunele bisericesti sărace, construiesc și întrețin școli confesionale, organizează școală monahală cu prestigiu, iar la Sfântul lăcaș întreprind mici lucrări de înfrumusețare și de întreținere.

La inițiativa starețului mănăstirii, arhimandritul Stefan (Nikolić), Bezdinul a comandat în anul 1921 câteva tablouri la talentatul pictor academic Stevan Aleksić; picturi de dimensiuni impozante: Cina cea de taină, Intrarea în biserică (Vovidenia) a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, Sfântul Simeon, Sfântul Sava, au fost destinate să împodobească sufrageria mănăstirii.

Cel de-al doilea război mondial și situația postbelică au adus mănăstirii necazuri noi. Totuși și la mijlocul secolului nostru, mănăstirea viețuiește cum-necum și încearcă să realizeze o oarecare producție pe circa 10 ha de pământ care i-au fost lăsate după reforma agrară din 1945. Economia, de altfel mai mult simbolică, a dăinuit până la moartea ultimului monah în anul 1960. Ulterior partea cea mai mare a obiectelor de preț rămase încă în mănăstire au fost transferate la Palatul episcopal din Timișoara, unde au fost depozitate și în parte expuse în cadrul Colecției Muzeale.

În baza recensământului monumentelor culturale din România din anul 1953 Mănăstirea Bezdin a fost proclamată monument istoric, aflat sub ocrotirea statului, în baza Hotărârii Consiliului de miniștri nr. 1160/1955 (În anexa la HCM Bezdinul se află sub nr. 3.133).

De-a lungul existenței sale multisekulare mănăstirea Bezdin a desfășurat o remarcabilă misiune duhovnicească și educativă în rândul populației ortodoxe.

În vremurile mai noi aici a funcționat în anii 1922-1923 Școala monahală, care a odrăslit pentru Eparhia Timișoarei 16 călugări tineri.

În anul 1953 la Bezdin a fost deschisă Școala de Cantori, care în anul următor va deveni Seminar Teologic Sârb, care însă, din motive de ordin practic, a fost mutată la Timișoara.

În zilele noastre, prin stăruirea episcopului Lukijan (Pantelic), episcop al Budei, administrator al Timișoarei, la Bezdin se organizează tabere de elevi sârbi în perioada vacanței de vară; cu această ocazie ei iau cunoștință cu Sfântul lăcaș, frecventează slujbele zilnic, învață cântece duhovnicești, sub supravegherea și îndrumarea preoților și studenților Facultății de Teologie.

Obștea monahală de la Bezdin se stinge odată cu moartea ultimilor monahi: Sergije (Jovanović) în 1957 și Pantelejmon (Došen) în anul 1960.

De atunci mănăstirea a trecut în administrarea preoților de mir.

În anul 1995, de praznicul Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, Preasfințitul Sava (Vuković), episcop de Șumadija și pe-atunci administrator al Eparhiei Timișoarei, a tuns-o în monahism pe mureșeanca Viktorija Bajić, dându-i numele monahal Angelina, și a transformat mănăstirea Bezdin în mănăstire de maici. De atunci maica Angelina este viețuitor permanent al acestui Sfânt lăcaș.

Mănăstirea Bezdin a rămas loc de închinăciune și de alinare pentru credincioși, care vin periodic, dar se adună în număr mare îndeosebi de praznicul Adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu. Pelerinajul și rugăciunile lor sunt de asemenea contribuții ale generațiilor actuale pe altarul renumitului Sfânt lăcaș ortodox.

Acuma la Bezdin se accede venind de la Munar, sat de care și aparține administrativ sub nr. de casă 229.

În apropierea mănăstirii dăinuie o fântână cu cumpănă și clădirile gospodărești: grajd cu șoproane. În dreapta mănăstirii, unde cândva se întindea parcul, la întâlnirea lanului de porumb cu livada de pruni, se mai zăresc ruinele unei construcții hexagonale cu destinație necunoscută.

În livada de pruni se află cimitirul.

Înaintea fațadei principale a mănăstirii (celei sudice) se întinde un parc.

În partea sudică mănăstirea are un conac spațios cu chilii la parter și etaj; pe latura estică - de asemenea conac cu etaj, cu încăperile stăreției, sufrageria, bucătăria și cămara; pe latura nordică - un șir de încăperi gospodărești: cuptoare de pâine, afumătorii pentru carne, grajduri, șoproane; pe partea vestică - o scurtă prelungire a laturii sudice a conacului și zidul de apărare care leagă partea sudică de cea nordică a construcțiilor. Toate conacele au o rețea simplă dar eficientă de canalizare. Spre curte stau coridoarele conacelor, cu ziduri parapet și boltite cu arce largi între stâlpi. Dedesubtul conacelor se întind pivnițe spațioase boltite. În colțul dintre partea de est și nord a conacelor există o fântână cu roată, zidită cu cărămidă.

Intrarea în mănăstire se face printr-o poartă boltită, din partea sudică, iar ieșirea - pe partea nordică, spre Mureș, prin același tip de poartă boltită.

În nemijlocita vecinătate a zidurilor mănăstirii se află o apă (actualmente de fapt mlaștină) - Bezdna. Clădirea principală a mănăstirii este biserica, zidită din cărămidă, cu fundația din cărămidă pe piloni de stejar. Aceasta este cea mai veche construcție existentă; caracteristicile principale și le-a păstrat încă de la edificare în secolul al XVI-lea, ele concretizându-se în caracterul răsăritean, bizantin al arhitecturii (rezolvarea bazei tipică pentru Școala Moraviană, cupolă în mijlocul acoperișului ș.a.), chiar dacă pronaosul cu loja corului și turnul au fost adăugate mai târziu în spiritul baroc.

Arhitectura interioară a rămas cea veche: o singură navă, cu tavan semiboltit care se termină cu trei abside: una a altarului și două ale stranelor, și cupolă deasupra crucii pe care o formează absidele stranelor cu nava bisericii.

Pronaosul acroșat ulterior cu galeria corului pe stâlpi se deosebește net de naos, dar nu sparge armonia generală. Decorații plastice nu există, bolțile se continuă în ziduri netede, arhitectura nu este bogată, ci elegantă prin simplitatea ei.

O notă aparte a acestui lăcaș de cult o constituie pictura veche, care acoperă toți pereții. Figuri de proroci, scene din Sfânta Scriptură, Minunile lui Isus, Patimile și Învierea Lui, Hristos Pantocrator pe bolta cupolei înconjurat de heruvimi, serafimi și îngeri, Fecioara, evangheliștii - toate acestea în dispunerea obișnuită a școlii de pictură atonite. Fundalul albastru închis al unor scene, îmbrăcăminte de culoare roșie, albastră, verde, fețe cu expresie de durere, ochii mari ai Maicii Domnului, nimburile de aur deasupra capetelor Sfinților, înnegrите de cădelnițare multiseclară și de fumul lumânărilor, subordonarea corpului față de suflet în spiritul ortodoxiei creștine - toate acestea ne transpun în lumea celor netrecătoare și a veșniciei, lumea frumuseții spirituale care îndeamnă la pocăință și rugăciune.

Din păcate, pictura murală poartă serioase amprente ale climatului zonei din apropierea Mureșului (umezeală în pereți, fisuri în pereți și bolți), precum și ale altor împrejurări nefavorabile.

Scaunele fiind total uzate, au fost scoase din biserică în jurul anului 1970.

Sculptura tâmplei, a stranelor, a tronurilor, deși ea însăși atacată fatal de carii, ne introduce mărinimos în lumea barocului.

Mănăstirea păstrează eleganță, simplitate și rafinamentul gustului celor care au făurit-o și al celor care au vegheat-o secole de-a rândul.

ICOANA FĂCĂTOARE DE MINUNI A NĂSCĂTOAREI DE DUMNEZEU, DE LA BEZDIN

Războaiele purtate fără succes de marile puteri europene, în primul rând de Austria și Rusia, împotriva Turciei, au avut consecințe nefaste pentru poporul sârb, care s-a alăturat creștinilor, iar după eșuarea acestora a avut de suferit din partea turcilor care se răzbuiau crunt. Războiul austro-turc din 1683-1699 a generat Marea Migrație a sârbilor din anul 1690 sub Patriarhul de Peć Arsenije III (Carnojević), iar războiul austro-turc din 1737-1739 - următoarea migrație sub Patriarhul de Peć Arsenije IV (Jovanović Šakabenta) în anul 1737.

Când în anul 1737 turcii prădau prin Serbia, frăția monahală a mănăstirii Vinča a pornit în bejanie și rătăcind a ajuns în Banat. Egumenul Teodosije (Veselinović) a obținut din partea episcopului Timișoarei Nikola (Dimitrijević) aprobarea de a-și găsi refugiu împreună cu toți monahii în mănăstirea Bezdin pe Mureș.

Odată cu venirea călugărilor de la Vinča în anul 1740, s-a întărit obștea Bezdinului, dar a sporit și averea mănăstirii, deoarece egumenul Teodosie și soborul monahal luaseră la plecare din Vinča tot ce se putea salva. Cel mai de preț odor a fost Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului, denumită Născătoarea de Dumnezeu Vincana, care ulterior va deveni cunoscută și sub denumirea Născătoarea de Dumnezeu de la Bezdin.

Istoricii din domeniul artei bisericești au stabilit că icoana respectivă este de origine din Rusia, că a fost preluată dintr-o mănăstire din Kiev și adusă la Vinča în anul 1727 de către înaintașul starețului Teodosije, egumenul Pajsije; înainte de a fi dusă la mănăstire icoana fusese expusă circa 2 ani în Biserica Mitropolitană din Beograd. Icoana este de execuție rusească, cunoscută ca Vladimirska (Vladimireană, după mănăstirea Sfântului Vladimir) și reprezintă un tip bizantin vestit al Născătoarei de Dumnezeu,

recognoscibil după poziția Maicii și a Pruncului, care exprimă o relație emoționantă a mamei și copilului. În mod curent Pruncul Isus este zugrăvit pe mâna dreaptă a Născătoarei, cu capul alipit de fața ei, îmbrățișând-o cu mâna stângă astfel, încât această mână, care cuprinde gâtul Născătoarei, se vede pe partea stângă sub maforion. Un alt detaliu caracteristic: un picior al Pruncului Isus întotdeauna este pictat în poziția în care talpa stă în întregime orientată către privitor.

La Bezdin Icoana Făcătoare de Minuni a fost așezată în biserică, pe tronul Maicii Domnului, și a fost foarte respectată de călugări și de mireni, care o împodobeau cu daruri. Descrierea ei s-a păstrat în inventarele mănăstirești. Inventarul din anul 1785 notează:

Pe latura nordică - tron sculptat, aurit și marmorat. Pe acesta - Sfânta icoană făcătoare de minuni a Maicii Domnului, bogat împodobită cu aur, argint și pietre scumpe, închisă cu sticlă și acoperită cu perdea.

O descriere mai detaliată provine din anul 1802 și se referă la noul mobilier sculptat al bisericii:

Tronul Maicii Domnului, executat în anul 1802 prin sculptare, aurit și împodobit; în el așezată icoana făcătoare de minuni a Preasfintei Fecioare Născătoare de Dumnezeu, împodobită cu diferite pietre prețioase. În jurul chipului Maicii Domnului - o ramă din argint curat, opera artei de giuvaer, împodobită cu diverse figuri, care valorează cinci loți... Iar pe Maica Domnului sunt așezate cinci șiraguri de perle mărunte, de care atâră o cruce mică de aur curat, împodobită cu șase perle negre, care are inscripționat numele și prenumele adormitului întru Fericiți Patriarhului Arsenije al IV-lea, o cruce de aur cu trei rubine și cinci ducați turcești mici, un ducat pătrat, opt figuri mici de argint, o cruce din argint cu lănișor de argint.

Încă pe când se afla la Vinča, această icoană s-a bucurat de o venerație deosebită și a fost imbold și ținta multor peregrinări.

După venirea obștii de la Vinča în mănăstirea Bezdin Patriarhul Arsenije IV (Jovanović) a aranjat în anul 1743 ca o parte din tezaur (după cum s-a constatat ulterior, doar o parte din obiectele aduse din Vinča), inclusiv icoana menționată a Maicii Domnului, să fie sustras din Bezdin și predat la Mitropolia de la Karlovci.

Teodosije, care între timp devenise starețul mănăstirii Bezdin, s-a împotrivit, și nu s-a sfiit să intenteze acțiune juridică împotriva Patriarhului, în vederea recuperării tezaurului. Cazul a ajuns la Consiliul Aulic de Război, care a dispus Administrației Timișene să efectueze cercetarea și să înainteze un referat.

Patriarhul își motiva gestul prin faptul că odoarele respective fuseseră trecute dintr-o eparhie în alta fără aprobarea lui ca autoritate legală.

Sentința pronunțată a dat, totuși, câștig de cauză mănăstirii Bezdin, dar din considerente față de demnitatea Patriarhului nu a fost executată, decât după moartea acestuia în 1748.

Adusă în Banatul Timișan din Vinča demolată în vremurile grele care au cuprins aceste ținuturi, icoana menționată a beneficiat în secolul al XVIII-lea de un respect și venerație deosebită din partea poporului nostru. Cultul ei s-a răspândit prin mănăstirile și bisericile din Banat, iar după aceea și mai departe, în regiunile vestice ale Mitropoliei de Karlovci, până la Veliko Gradište și Gomirje.

Datorită faptului că era făcătoare de minuni, această icoană din Bezdin a Maicii Domnului a fost deseori copiată de pictori, astfel că până în prezent sunt înregistrate zeci de replici, unele din acestea fiind realizate de pictori de prima mână, cum au fost Stefan Tenecki și Dimitrije Popović. De asemeni, chipul Născătoarei de Dumnezeu din Bezdin a fost transpus pe două plăci litografice: una realizată de vienezul Kristoph Winkler, la comanda episcopului de Timișoara Vikentije (Jovanović Vidak) în 1762, cea de a doua - de un gravor care nu s-a semnat și până acum nu a fost identificat, inspirată după Winkler, la comanda timișoreanului Dimitrije Kirijani, în anul 1770⁹.

Icoana menționată s-a păstrat la mănăstirea Bezdin până după Primul Război Mondial, când, în urma divizării Eparhiei de Timișoara în două părți - una în Regatul României, cu sediul la Timișoara, alta în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, cu sediul la Kikinda - a fost mutată la Kikinda, unde era reședința permanentă a episcopului de Timișoara dr. Georgije (Letic).

În anul 1932, în baza hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Sârbe reunite, partea din Eparhia Timișoarei cu sediul la Kikinda și partea din Eparhia Vârșetului rămasă pe teritoriul Regatului SCS au fost unificate, constituindu-se Eparhia Banatului, cu sediul la Vârșet. Primul episcop al noii Episcopii a fost dr. Georgije (Letic), și el și-a mutat în anul următor sediul la Vârșet. Cu această ocazie și Icoana Făcătoare de Minuni a ajuns la Vârșet și de atunci se păstrează în Palatul Episcopal.

Recent restaurată, icoana a fost așezată la loc de cinste în capela Palatului, primind din nou întrebuințare liturgică.

Prin stăruința Preasfințitului Hrizostom (Stolic), episcopul Banatului, s-a scris și slujba Icoanei făcătoare de minuni a Născătoarei de Dumnezeu din Bezdin și s-a fixat sărbătorirea ei în ziua de 2/15 iulie¹⁰.

ARHIEREI AI BISERICII ORTODOXE SÂRBE CARE AU FĂCUT PARTE DIN OBȘTEA MĂNĂSTIRII BEZDIN

Pavle (Avakumović) - născut la Sentandreja; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1778-1783, episcop al Pakracului (1783-1786) apoi al Aradului din 1786 până la moartea (survenită la Arad) în anul 1815.

Gerasim (Adamović) - născut la Šikluš; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1783-1789, apoi episcop al Ardealului; a avut reședința la Rășinari lângă Sibiu, unde a și decedat în anul 1796.

Mojsije (Mioković) - născut la Jozefovo (actualmente Novi Kneževac) în 1770; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1803-1807, apoi episcop al Gornjokarlovacului din 1807 până la moartea survenită (în orașul Plaški) în anul 1823.

Nestor (Jovanović) - de naționalitate român; originar din Făgăraș, a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1824-1828, apoi episcop al Aradului din 1828 până la moartea (survenită la Arad) în anul 1830.

Justin (Jovanović) - născut la Osijek în 1786; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1829-1834, apoi episcop al Budei; a murit la Buda în noiembrie 1834.

Platon (Atanacković) - născut la Sombor în 1787; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1834-1839, episcop al Budei 1839-1848, apoi al Backăi din 1848 până la moartea (survenită la Novi Sad) în anul 1867.

Samuilo (Maširević) - născut la Sombor; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1839-1853, episcop al Timișoarei 1853-1864, apoi mitropolit al Karlovacului și patriarh al sârbilor din 1864 până la moartea (survenită la Karlovci) în anul 1870.

Sergije (Kacanski) - născut la Sentomaš (actualmente Srbobran) în 1813; a fost la conducerea Bezdinului din 1853 până în 1858; hirotonit întru episcop al Gornjokarlovacului la 20. decembrie 1858, a murit subit (la Timișoara) la 1 ianuarie 1859; a fost înmormântat la mănăstirea Bezdin.

Antonije (Nako) - născut la Komoran în 1817; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1859-1864, apoi episcop al Timișoarei 1864-1872, când a fost pensionat la cerere; a murit la Losanne în 1900; rămășițele pământești i-au fost aduse la Timișoara în anul 1995.

Teofan (Živković) - născut la Karlovci în 1825; a fost arhimandrit al Bezdinului în perioada 1865-1872, apoi episcop al Gornjokarlovacului din 1872 până la moartea (survenită în orașul Plaški) în anul 1890.

Evgenije (Letica) - născut în orașul Plaški în 1858; în obștea mănăstirii Bezdin a intrat în 1895; a trăit majoritatea timpului la Timișoara la Curtea episcopului, fiind și funcționar eparhial. În anul 1900 a fost hirotonit întru mitropolit al Banjalukăi, apoi în 1908 a fost transferat în postul de mitropolit a Dabro-Bosniei; s-a retras la pensie în 1820; a murit la Sunja în anul 1933.

Dr. Georgije (Zubković) - născut la Buda în 1878; a fost tuns întru monah la Bezdin în 1901; a trăit majoritatea timpului la Timișoara la Curtea episcopului, fiind și funcționar eparhial. În anul 1911 a fost ales, iar în 1912 a fost hirotonit întru episcop al Budei; în această funcție a murit (la Buda) în anul 1951.

Vikentije (Prodanov) - născut la Backo Petrovo Selo în 1890; a fost tuns întru monah la Bezdin în 1917; a trăit majoritatea timpului la Timișoara la Curtea episcopului, fiind și funcționar eparhial. Hirotonit întru episcop vicar al Marcei în 1936, a fost ales episcop al catedrei Zletovsko-Strumicka în 1939, de unde l-au izgonit armatele de ocupație în anul 1941. După război a administrat Episcopia Žice (până în 1947) și Episcopia Sirmiuului (până în 1951). În anul 1950 a devenit patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe; în această funcție a murit la Belgrad în anul 1958.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Documente din Arhiva mănăstirii Bezdin și a Episcopiei Timișoarei.
- Evgenije Letica, Prvi šematizam Srpske pravoslavne eparhije temișvarske za godinu 1897, Sremski Karlovci, 1897.
- Ilarion Zeremski, Srpski manastiri u Banatu, njihov opstanak, prošlost i odnošaj prema Rumunima, Sremski Karlovci, 1907.
- Slobodan Kostić, Šematizam Pravoslavne srpske eparhije temișvarske u Krajevini Rumuniji za 1924. godinu, Timișvar, 1925.
- Zapisnik sednice Eparhijske skupštine Pravoslavne srpske eparhije temișvarske, održane u Temišvaru dana 19.02/04.03.1926. godine, "Glasnik. Crkveni, školski i društveni list", Temišvar, VI, br. 8/15.04.1926.
- Slobodan Kostić, Srbi u Rumunskom Banatu. Istoriski, brojni, ekonomsko-privredni pregled 1940. godine, Temišvar, b.g.
- Lazar Mirković, Crkvene starine u srpskim crkvama i manastirima Banata, Rumunije i Mađarske, "Spomenik Srpske akademije nauka", XCIX, Odegenje društvenih nauka, Beograd, Nova serija, 1/1950.
- Dr Dušan J. Popović, Srbi u Banatu do kraja osamnaestog veka. Istorija naseq̃a i stanovništva, Beograd, 1955.
- Petar Momirović, Knjiško-arhivski spomenici iz Banata, "Graăa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine", III, Novi Sad, 1959.
- Dinko Davidov, Johan Kristof Vinkler, Bogorodica bezdinska (1762), "Zbornik za likovne umetnosti", Matica srpska, Novi Sad, br. 6/1970.
- Miodrag Jovanović, Ikonostas manastira Bezdana, "Zbornik za likovne umetnosti", Matica srpska, Novi Sad, 6/1970.
- Oliver Velescu, arh. Adrian Corvătescu, *Un monument din vestul țării - mănăstirea Bezdin, "Buletinul monumentelor istorice"*, București, 1/1972.
- Petar Momirović, Stari srpski zapisi i natpisi iz Vojvodine, Knjiga prva, Novi Sad, 1993.
- Sava, episkop šumadijski, Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka, Beograd-Podgorica-Kragujevac, 1996.
- Miodrag Jovanović, Slikarstvo Temišvarske eparhije, Novi Sad, 1997.

**ACEASTĂ CARTE APARE CU
SPRIJINUL DEPARTAMENTULUI
PENTRU RELAȚII INTERETNICE**

Ediții speciale
Monografii
Cartea 28.

© USR și autorii

ISBN: 973-8402-19-0

LJUBOMIR STEPANOV, STEVAN BUGARSKI
MĂNĂSTIREA BEZDIN

Președintele Consiliului Editorial: **Miomir Todorov**
Redactor: **Ivo Muncian**
Editor: **Ognian Krstici**
Recenzenți: **dr. Miodrag Milin**
dr. Steva Perinaț
Consilier editorial: **dr. Slavomir Gvozdenovici**
Lector: **Stevan Bugarski**
Corector: **Ljubomir Stepanov**
Culegere computerizată: **Vesna Stepanov**
Tehnoredactor: **Adrian Nikolici**
Coperta: **Sida Manea**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STEPANOV, LJUBOMIR

Mănăstirea Bezdin / Ljubomir Stepanov, Stevan Bugarski. - Timișoara : Uniunea
Sârbilor din România, 2003
56 p.; 21 cm.
ISBN 973-8402-19-0

726.71 (498 Bezdin)